

• Vince Péter •

VERSENYÉLÉNKÍTÉS ERŐFÖLÉNY- KORLÁTOZÁSSAL

Szabályozás és vállalatiszerkezet-átalakítás az Európai Unió energiapiacán

Az Európai Unió egységes belső energiapiacának a megteremtése az eltérő helyzetű és fejlettségű, valamint egymástól elszigetelten működő nemzeti piacok összekapcsolásával másfél évtizede szerepel a napirenden. A belső energiapiac létrehozásáról és működéséről 1996 óta három európai parlamenti és tanácsi irányelv rendelkezett. Ezek szerint a nemzeti villamosenergia- és földgázpiacok megnyitásának és összekapcsolásának biztonságos energiaellátással és versenyképes árakkal kell elősegítenie a tagországok gazdasági növekedését és jólétének gyarapodását. Az egységesülő energiapiac közös szabályozása hatására kialakuló verseny teremtheti meg az energiaszektor teljes vertikumában azokat a változásokat, amelyek hozzájárulnak a hatékonyság növeléséhez, az árak csökkenéséhez, a magasabb szolgáltatási színvonalhoz és a javuló versenyképességhez. Ezek igen általánosan megfogalmazott célok, amelyek megvalósítására hosszú idő alatt és sok lépésben kerülhet csak sor. Az Európai Bizottság ezért rendszeresen áttekinti az energiapiaci liberalizáció helyzetét, a verseny állapotát. A következő elemzés a legutóbbi felülvizsgálat eredményeivel foglalkozik. Először bemutatja a belső energiapiac egységessé válását akadályozó intézményi, szabályozási, piacszerkezeti problémákat, majd azokat a kezdeményezéseket, amelyek mindezek megszüntetésére irányultak.

AZ ENERGIAPIACI VERSENY AKADÁLYAI

Az Európai Bizottság legutóbb 2005-ben indított felülvizsgálatot a versenyt akadályozó tényezők feltárására. A versenyszabályozás biztosított lehetőséget egyes ágazatok versenyhelyzetének elemzésére. A kiindulópontot a nagykereskedelmi áraknak a növekvő energiahordozó-árakkal és környezetvédelmi költségekkel alá nem támasztható emelkedése, valamint a piacra lépés akadályaival és a fogyasztói választás korlátaival kapcsolatos panaszok jelentették (*Európai Bizottság* [2007]).

A 2007-ben közzétett értékelés legfontosabb megállapítása úgy összegezhető, hogy „...a nem kielégítő működésű és drága gáz- és villamosenergia-piacok komoly hátrányokat okoznak mind a fogyasztóknak, mind a vállalkozásoknak”. Az EU-ban a gáz- és villamosenergia-piacok a tagországok többségében továbbra is nemzeti

piacként működnek, amelyeken csak korlátozottan érvényesülhet a verseny (*Európai Bizottság* [2007], *EU Press* [2007a]). Ezt a negatív helyzetértékelést egy sor problémának a feltárása támasztotta alá (*Európai Bizottság* [2008b], [2009a]). Az egységes energiapiac létrejöttét akadályozó tényezőket az értékelések a következőképpen csoportosították.

Elsőként a *szerkezeti problémák* emelhetők ki, amelyek körébe a *nemzeti piacok koncentráltasága*, a *vertikálisan integrált vállalatok domináns*, esetenként *monopolhelyezete*, valamint – ezzel összefüggésben – a *rendszerirányítók* és a *hálózatüzemeltetők függetlenségének a hiánya* tartozik.

A nemzeti villamosenergia- és földgázpiacok koncentráltaságának fontos mutatója egyik oldalról a három legnagyobb vállalat részesedése a termelésből (illetve a földgázimportból), valamint mindkét szektor nagykereskedelmi forgalmában a három legnagyobb szereplőnek a súlya. Ezek mellett a független (hálózattal nem rendelkező) szolgáltatók számának és részesedésének az alakulása a másik lényeges jelzőszám.

A verseny korlátozottságát leginkább a nagy- és kiskereskedelem koncentrációja mutatja, hiszen a felhasználók választási lehetőségeit közvetlenül e piacok állapota határozza meg. A *nagykereskedelmi piacokon* a három legnagyobb villamosenergia-termelő cég súlya 21 tagországban haladta meg a kétharmados részesedést. Eszerint ezekben az országokban a legnagyobb termelőknek egyben a nagykereskedelmi piacokon is meghatározó a pozíciójuk.

A *kiskereskedelmi piacok* a nagykereskedelminél kevésbé koncentráltak, a három legnagyobb forgalmat bonyolító cég piaci részesedése 17 országban haladta meg az 50 százalékos, és ebből 15 országban a kétharmados részarányt. 2005 és 2007 közepe között azon tagállamok 40 százalékában, amelyekről rendelkezésre álltak adatok, a villamosenergia-kiskereskedelmi piacokon nőtt a független szolgáltatók száma. A több szereplő ellenére a régió egészét az is jellemzi, hogy az egyes nemzeti piacokon a három legnagyobb súlyú cég részesedése gyakorlatilag nem változott.

A *kiskereskedelmi piacok egyes részpiacain* a koncentráció alakulása szempontjából változatos a kép, mert ennek mértéke eltér a nagy-, a közepes és a kisfogyasztók piacain. A tagországokat egyöntetűen az jellemzi, hogy a kisfogyasztók piacán a három legnagyobb forgalmú cég részesedése magasabb, mint amekkorát ezek a nagyfogyasztók piacain elértek. Ezért a nagyfogyasztók piacain erőteljesebb verseny alakult ki a felhasználókért.

A felülvizsgálat időpontjában, 2006-ban a *villamosenergia-termelésben* 20 tagország rendelkezésre álló más típusú koncentrációt jelző indexei 14 országban nagyon erős, illetve erős értéket mutattak, és csupán 6 országban mértek mérsékelt koncentrációt.¹ A tagországoknak több mint a felében a termelésben erős volt a horizontális koncentráció.

¹ A koncentráció mérésére egy adott piacon versenyző vállalkozások száma és részesedése alapján számított Herfindahl–Hirschman-indexet (HHI) használják. A HHI 0 és 10 000 közötti értékeket

A nemzeti földgázpiacokat még erőteljesebb koncentráció jellemzi. A 17 tagországról rendelkezésre álló adatok szerint mindegyikükben a gázellátás forrásait biztosító három legnagyobb (termelő- vagy importot bonyolító) vállalat részesedése több volt kétharmadnál. A nagykereskedelmet és a kiskereskedelmet is hasonló mértékű koncentráció jellemzi (*Európai Bizottság [2009a]*).

Az energiaszektor szerkezeti problémái összefüggnek azzal, hogy a piacokon a vertikálisan integrált vállalatoknak domináns, esetenként monopolhelyzetük van. A nemzeti piacokon tevékenykedő, vertikálisan integrált vállalatok örökölt domináns helyzetének alapja az, hogy azonos tulajdonosi körhöz tartozó részlegeik tevékenykednek a termelés és a fogyasztás közti vertikum egyes szakaszaiban, a hálózatok működtetésében. Pozícióik megőrzését az teszi lehetővé, hogy szolgáltatócégeik a hálózatoknak is tulajdonosai. Ez pedig megteremti annak a lehetőségét, hogy sérüljön a többi szereplő hálózatokhoz való megkülönböztetésmentes hozzáféréseinek követelménye, illetve megakadályozza – de legalábbis korlátozza – új szereplők belépését a piacra. (Ez a földgázszektorban kiegészül a tárolókhoz és a cseppfolyós földgázforrásokhoz való hozzáférés korlátaival is.)

A felülvizsgálatban a vertikálisan integrált szerkezettel együtt járó problémák közül különösen nagy hangsúlyt kapott a rendszerirányítók tulajdonosi háttere. Ha ugyanis a rendszerirányítás és az alaphálózat üzemeltetése a termeléssel, illetve a szolgáltatással azonos tulajdonosi körhöz tartozik, akkor a rendszer egészében érvényesülhetnek a tulajdonosi kapcsolatokból eredő versenykorlátozó törekvések. 2006-ban az EU-ban a villamosenergia-szektorban 14, a földgázellátásban 16 országban nem voltak tulajdonilag függetlenek a rendszerirányítók, hanem energiaipari vállalatcsoportokhoz tartoztak. Ezzel pedig sérülhet egyrészt a felhasználóknak a megkülönböztetésmentes hozzáféréshez fűződő érdeke, másrészt az is, hogy újabb beruházások lehetővé tennék a kedvező beszerzési források közti választást.

A szerkezeti problémák – köztük a regionális monopolhelyzetnek, illetve a vertikálisan integrált vállalatok jelenlétének – további következménye az, hogy ez az állapot nem ösztönzi a nemzetközi összeköttetések erősítését, a kínálatot bővítő és így a versenyt élénkítő beruházásokat sem. A kevés ilyen típusú hálózati beruházás összefügg azzal, hogy az alap- és szállítási hálózatok üzemeltetői nincsenek tulajdonosi szempontból szétválasztva a szolgáltatóktól. Ezért a hálózatfejlesztéseknek korlátja lehet, hogy a szolgáltatók nem érdekeltek az új versenytársak belépését elősegítő, kapacitásbővítő beruházásokban.

Ebben a helyzetben a tagországok belső piacainak integrációja is gyenge, az egységesülő belső piac helyett tagállami energiapiacok vannak. Erre utal az, hogy sokszor jelentősek az egyes országok belső energiaárai közti eltérések.

.....
vehet fel, és magasabb értéke erősebb koncentrációt jelez. Monopóliumot jelent, ha a HHI = 10 000, 5000 felett egy piac nagyon erősen, 1800 felett erősen koncentrálnak, 1000–1800 között mérsékelten koncentrálnak, 1000 alatt dekoncentrálnak minősül.

- ♦ „A határokon átnyúló kereskedelem az árakra gyakorolt versenynyomás egyik fő forrása. Mivel az efféle kereskedelemnek előfeltétele az, hogy elegendő hálózati kapacitás álljon rendelkezésre, meg kell szüntetni a tartósan szűk keresztmetszetet a gáz- és villamos-energia-infrastruktúrában”. (*Európai Bizottság* [2008b].)

A felülvizsgálat nemcsak a határkeresztező kapacitások szűkösségét, hanem az energiatermelés koncentrált szerkezetének azt a következményét is bemutatta, hogy a legnagyobb termelők képesek a kínálat visszatartásával az árakat emelni. Az erőfölény biztosításának, új piaci szereplők megjelenése megakadályozásának további eszköze a termelők, valamint az importőrök és az értékesítésben régóta túlsúlyal rendelkező (esetenként azonos tulajdonosi körhöz tartozó) nagykereskedők közötti hosszú távú szerződések. A forrásokhoz való hozzáférés hosszú távú lekötése az új belépők számára korlátozza vagy kizárja a források elérését.

A felülvizsgálat foglalkozott még a határokat keresztező energiaforgalomra vonatkozó szabályozás problémáival, amelyek lényeges eleme a közös, koordinált európai uniós szabályozás hiánya. Ezen túlmenően az áralakulással, az ármegállapítással kapcsolatban megállapítja a dokumentum, hogy az árszabályozás több országban nem segíti elő a piaci verseny élénkítését, mert sok esetben eltéríti (a piaci szint alatt tartja) egyes felhasználói csoportok számára az árakat, ezzel félreorientálja, nem ösztönzi a befektetési döntéseket.

Az európai energiapiac egységesülésének akadályait összegezve, az Európai Bizottság a szabályozási és a versenypolitikai eszköztár igénybevétele mellett döntött.

- ♦ „E problémák megoldása érdekében a Bizottság a *versenyszabályok alá tartozó esetekben* (azaz a trösztellenes, összefonódás-ellenőrzési és állami támogatási ügyekben) egyedi nyomon követési intézkedéseket kíván tenni, továbbá módosítani kívánja az energiapiaci *liberalizáció jogszabályi kereteit*.” (*EU Press* [2007a] 1. o. Kiemelés – V. P.)

A felülvizsgálatot a Bizottság kétirányú kezdeményezése követte. Egyrészt kidolgozta és az Európai Parlament 2009-ben elfogadta az újabb irányelvet (az úgynevezett harmadik energiacsomagot) a villamos energia és a földgáz belső piacára vonatkozó előírásokról, amelyek az energiapiacok működésének *általános* szabályait határozták meg. A másik irány a versenyszabályozási eszközök alkalmazásának előtérbe helyezése volt, amelyre *egyedi ügyekben* kerülhetett sor a piacon bent lévő (inkumbens), vertikálisan integrált cégek erőfölényének, piactorzító magatartásának a visszaszorítása, megszüntetése érdekében.

KEZDEMÉNYEZÉSEK AZ ENERGIAPIACI LIBERALIZÁCIÓ FELTÉTELEINEK JAVÍTÁSÁRA

A harmadik energiacsomag

Az értékelésre támaszkodva, az Európai Bizottság az energiapiaci liberalizáció feltételeinek javítása érdekében 2007 szeptemberében új javaslatcsomagot fogadott el (*EU Press* [2007b]), amelyet lényeges módosításokkal az Európai Parlament 2009-ben hagyott jóvá (*Európai Parlament* [2009a], [2009b]). A két új irányelv öt területet jelölt ki, amelyekkel kapcsolatban a korábbitól eltérő vagy új elemeket tartalmazó szabályozást vezetett be, ezeket 2011-től lépteti hatályba.

Az *első terület* az alap- és szállítóhálózat üzemeltetésének, valamint a termelésnek és a szolgáltatásnak a *szétválasztása*. A Bizottság a szétválasztást az egységes belső piac megteremtése szempontjából kulcsfontosságú feltételnek tekinti. A Bizottság eredeti javaslata – a lehetséges megoldások közül – a *tulajdonosi szétválasztás* megvalósítása mellett foglalt állást. Ezt a megoldást tartotta ugyanis alkalmasnak arra, hogy megakadályozza a tulajdonosi kapcsolatokból eredő versenykorlátozó érdekek érvényesülését. A javasolt tulajdonosi szétválasztással – elsősorban a villamosenergia-szektorral összefüggésben – azonban több tagország nem értett egyet (*Harmadik energiacsomag* [2008]). 2008-ban a javaslat európai parlamenti vitája során az európai uniós energiapiacokon meghatározó súlyú nemzeti vállalatokkal rendelkező Franciaország² és Németország mellett kisebb tagországok is saját vertikálisan integrált vállalataik szerepének megőrzése mellett foglaltak állást. (A német és a francia kormány legfontosabb érve az volt, hogy csak a vertikálisan integrált vállalatoknak van elég ereje a szükséges beruházások finanszírozására.) A Bizottság tulajdonosi szétválasztást szorgalmazó javaslata mellett ezért más megoldás – a tulajdonosi szerkezetet érintetlenül hagyó, ugyanakkor ennek versenyellenes hatásait jogi eszközökkel korlátozó szabályozás – elfogadását szorgalmazták sikerrel.

Az EU-szabályozás alapelve az, hogy mindkét szektorban az átviteli rendszer irányítójának és üzemeltetőjének az ellátási, a termelési és a kereskedelmi tevékenységektől elkülönülten, azoktól szétválasztva kell működnie. E szétválasztás célja, hogy a rendszerirányító a piac minden szereplőjétől függetlenül lássa el feladatait. A szétválasztásnak garantálnia kell minden egyes piaci szereplő számára a piac átlátható szabályok szerinti működését, a hálózatokhoz való megkülönböztetésmentes hozzáférést, valamint ösztönöznie kell a beruházásokat. A harmadik energiacsomag e követelmények érvényesítésére a rendszerirányítás *három modelljét* tartja – nem egyforma mértékben – alkalmasnak.

² A vertikálisan integrált vállalatok meghatározó szerepe a francia energiapiacban betöltött szerepükkel érzékeltethető. A földgázimport 95 százalékát két cég (Gaz de France és Total) bonyolítja le, amelyek tulajdonosai is a hálózatoknak. A villamosenergia-termelés 87 százaléka egyetlen vállalattól (Electricité de France) származik, amely az alaphálózatnak is a tulajdonosa (*Tilford–Whyte* [2010]).

1. A kialakított szabályozás az egységes európai energiapiac létrehozása szempontjából a legkedvezőbb megoldásnak a *tulajdonosi szétválasztást* minősítette, amelyben a rendszerirányító tulajdonosának nincs termelési, elosztási, kereskedelmi érdekeltsége az energiaszektorban. A rendszerirányító – amely ebben a modellben az átviteli hálózatnak a tulajdonosa – mindezekről az érdekektől függetlenül tud működni.
2. A szétválasztás második lehetősége a *független rendszerüzemeltető (Independent System Operator, ISO)* modelljének létrehozása, amelyben a független rendszerirányító csupán üzemeltetője, és nem tulajdonosa az átviteli hálózatnak.
3. A szétválasztás harmadik esete a *független átvitelirendszer-üzemeltető (Independent Transmission Operator, ITO)* modellje, amely az irányelv szerint a szétválasztás szempontjából a legkevésbé következetes megoldást képviseli. Ebben az esetben a rendszer irányítója és üzemeltetője egy vertikálisan integrált, az energiapiacra is tevékeny vállalatcsoport tagja. A vállalatcsoport a rendszerirányító és az átviteli hálózat tulajdonosa. Ebben a keretben kell biztosítani, hogy a rendszer irányítása és üzemeltetése független legyen tulajdonosának ellátási, termelési, kereskedelmi érdekeitől. A szétválasztásnak garantálnia kell, hogy a rendszer irányítása és üzemeltetése minden piaci szereplőtől, így tulajdonosától is függetlenül működhessen. A függetlenség érdekében a szétválasztást jogi-szervezeti garanciákkal kell alátámasztani, valamint számviteli elkülönítését is végre kell hajtani.

A harmadik energiacsomag kompromisszumos megoldásként módot adott az utóbbi modell választására a vertikálisan integrált vállalatok számára, így lehetővé tette a már alkalmazott független átvitelirendszer-üzemeltető modelljének fenntartását.³

A harmadik energiacsomag *második és a harmadik témaköre* a nemzeti piacfelügyeleti és szabályozó hatóságok szerepének erősítésére, valamint nemzetközi együttműködésük kereteinek megteremtésére, egy 2011-re felálló európai energiaszabályozó ügynökség (*Agency for the Cooperation of Energy Regulators, ACER*) felállítására vonatkozott. A piaci integráció elősegítése érdekében hozott határozat *következő eleme* az átviteli, illetve szállítói hálózatok üzemeltetésének uniós szintű összehangolása. Végül az új szabályozás tartalmaz az energiapiacokon lebonyolított ügyletek átláthatóságának javítását elősegítő intézkedéseket (*Európai Parlament [2009a], [2009b], Európai Bizottság [2009a]*).

³ A magyar villamosenergia- és földgázszektor egyaránt a független átvitelirendszer-üzemeltető (ITO) modellje szerint működik. Mind a Mavir Zrt., mind a Földgázszállító Zrt. integrált vállalatcsoportokhoz tartoznak. Az Országgyűlés 2009. decemberben elfogadott energetikai törvénye (2010. évi VII. tv.) élt az EU második és harmadik energetikai irányelve által biztosított lehetőséggel, és a hazai rendszerirányítás számára *egyetlen* lehetőségként a független átvitelirendszer-üzemeltető modelljének alkalmazását írta elő. A törvény a már meglévő állapotot tartotta fenn, és az EU-irányelvek szerint kedvezőbb – a tulajdonosi szétválasztást megvalósító, illetve az ISO – modellek bevezetésének a lehetőségét kizárta.

A harmadik energiacsomag tovább erősítette a nemzeti hatóságok *ex ante* szabályozószerepét, hatáskörét, és az ACER létrehozásával megtette az első lépéseket az uniós szintű szabályozás feltételeinek megteremtése felé. Az Európai Bizottság korábban nem volt jogosult a tagállamok közti energiaforgalom kereteinek szabályozására, valamint nem vehetett részt az ezzel kapcsolatos (például az árazási, engedélyezési és hozzáférési) problémák megoldásában sem.

A versenyszabályozási eszközök aktív alkalmazása

A 2006. évi felülvizsgálatot követő újabb szabályozás már a harmadik csomag volt az egységes európai energiapiac megteremtése érdekében hozott intézkedések sorában. Ezzel szemben a versenyszabályozási eszköztár *szisztematikus* alkalmazására először került sor. A versenyszabályozási eszköztár felhasználását a felülvizsgálat kezdeményezte (*Európai Bizottság* [2007]). Az EU trösztellenes, összefonódási és állami támogatásokra vonatkozó szabályozásának az alkalmazását az indokolta, hogy olyan versenyszabályokat sértő vállalati törekvések érvényesülnek, olyan versenykorlátozó piaci helyzetek (vertikális és horizontális koncentráció) állnak fenn, amelyek nem orvosolhatók az energiapiacok szabályozásának eszköztárával. A versenyszabályozás tehát csupán az ágazati piacsabályozás hatókörébe nem tartozó ügyek kezelésére biztosít további jogosítványokat a Bizottság számára. A versenyszabályozás – szemben az ágazati piacsabályozással – *egyedi* ügyekben, a kialakult helyzet ismeretében, *ex post* módosítja az energiapiaci liberalizálás útjában álló, egyes vállalatok magatartásával és szerkezeti adottságaival összefüggő feltételeket.

Az Európai Bizottság azzal, hogy az energiapiaci versenyt torzító, korlátozó helyzetek kezelésébe a versenyszabályozás eszköztárát is bevonta, a maga számára a korábbiaknál aktívabb beavatkozási lehetőséget hozott létre. E beavatkozásokban felhasználhatókká váltak a más területeken már korábban és széles körben alkalmazott eszközök is. A Bizottság számára rendelkezésre áll egyrészt a beavatkozás eszköztára (*Európai Unió Tanácsa* [2003]), másrészt az egyes ügýtípusokra, így a versenykorlátozó megállapodások tilalmára (az EK-szerződés 81., 82. és 86. cikke), az állami támogatások ellenőrzésére (EK-szerződés 87. és 88. cikke), valamint a vállalati összefonódásokra vonatkozó szabályozások (*Európai Unió Tanácsa* [2004]).

A versenytörvény megsértésének esetében az Európai Bizottság által alkalmazható eljárások két csoportba sorolhatók (*Európai Unió Tanácsa* [2003], *Európai Bizottság* [2007], *Hancher-de Hauteclouque* [2010], *Diathesopoulos* [2010a]). Az elsőbe a versenykorlátozást megszüntető *magatartási* szabályok érvényesítése, a másodikba a vállalati *szerkezetátalakító* eszközök alkalmazása tartozik. Az Európai Bizottság tehát a versenytörvény megsértése esetén akár a vállalatok magatartására, akár a szerkezetének megváltoztatására vonatkozó határozatot hozhat.

- A *versenykorlátozó magatartást érintő határozatok* a jogsértő vállalat(ok) működésének számos területén kezdeményeznek változásokat, így például előírhatják a fennálló szerződések módosítását (a sérelmet elszenvedett partner számára kedvezőbb feltételek alkalmazását), vagy akár ezek megszüntetését.⁴ Emellett a bizottság kezdeményezhet piaci kínálatot bővítő akciókat, továbbá szűk keresztmetszet feloldását szolgáló beruházásokat.
- A *szerkezetátalakító határozatok* a vállalatok számára az előbbieknél súlyosabb következményekkel járnak, mivel a vertikális vagy a horizontális koncentráció csökkentése érdekében a tevékenységi és/vagy a tulajdonosi szerkezet megváltoztatását írhatják elő. A határozatok rendelkezhetnek egyes részlegek feldarabolásáról, a tevékenységek szervezeti szétválasztásáról. További előírás lehet a tulajdonosi szerkezet megváltoztatása, egyes vállalatrészek vagy tevékenységek részleges vagy teljes körű eladása. Mindezek mellett a piaci verseny erősítését, a versenyt megsértő vállalat dominanciájának megszüntetését, piaci súlyának csökkentését szolgálja az értékesítési aukciók meghirdetésének a kötelezettsége is.⁵ Szerkezetátalakító rendelkezéseket az Európai Bizottság csak másodsorban hozhat: akkor, ha a magatartást érintő határozattól nem várható a versenyt sértő helyzet megszüntetése, vagy ha az utóbbi alkalmazása súlyosabb terhet róna a vállalatra (*Európai Unió Tanácsa* [2003]).

A magatartási és a szerkezetátalakító eszközök alkalmazására a legtöbb esetben *kötelezettségvállalási eljárás* keretében kerül sor. Ennek során, ha az érintett vállalat az Európai Bizottság számára elfogadható kötelezettségvállalást ajánl fel a versenykorlátozó helyzet megszüntetésére, akkor ez a vállalat – a jogsértés megállapítása nélkül – kerül be a határozatba. A vállalat az Európai Bizottsággal lefolytatott egyeztetésben tudja kialakítani kötelezettségvállalását.⁶ Azokban az esetekben nem születik kötelezettségvállalási határozat, amelyekben az Európai Bizottság bírság kivetéséről is dönt a jogsértés egyidejű megállapításával.

Ami az eljárások kezdeményezését illeti, ezek többségét az Európai Bizottság saját elhatározásából indítja el, ha a jogsértés valószínűsíthető. Vállalat-összefonódási ügylet lebonyolításához azonban – amennyiben az közösségi léptékűnek minősül⁷ –

⁴ Ennek a hazai energiapiacot érintő esete az MVM Zrt. és a többi hazai erőmű közötti hosszú távú villamosenergia- és kapacitáslekötési megállapodások 2008. évi felszámolása volt (*Vince* [2010]).

⁵ Ez történt a magyar földgázszektor esetében is az egyetlen nagykereskedő – az E.ON Földgáz Trade Zrt. – számára előírt szerződés- és földgáz-felszabadítási programok 2007. évi elindításával (*Vince* [2009]).

⁶ Az a 2005. évi eljárás is kötelezettségvállalással – teljes tulajdonosi szétválasztással és gázeladási aukciók meghirdetésével – zárult le, amely a Mol nagykereskedelmi és gáztárolási üzletágának az E.ON számára történt értékesítésével kapcsolatban indult (*Vince* [2009]).

⁷ Az Európai Bizottság és nem a nemzeti versenyhatóságok döntenek a közösségi léptékű összefonódások jóváhagyásáról.

„(2) Egy összefonódás akkor közösségi léptékű, ha:

a) az összes érintett vállalkozás összesen teljes világméretű forgalma meghaladja az 5 milliárd eurót; és

az érintetteknek kell kezdeményezniük az Európai Bizottság eljárásának megindítását jóváhagyásának megszerzése érdekében.

JOGSÉRTÉSI ELJÁRÁSOK

Két csoportba sorolhatók azok a jogsértési eljárások, amelyeket az Európai Bizottság indított az egységes energiapiaci szabályozás érvényesülését akadályozó és a versenyt sértő helyzetek megszüntetése érdekében. Az első csoportba az egységes energiapiaci szabályozás (a második energiacsomag) nemzeti átvételének a késedelmei miatt az egyes tagországokat érintő eljárások tartoznak. A második csoportba a vállalatokkal szemben lefolytatott eljárások sorolhatók, amelyek magatartása, piaci erőfölénye sértette a verseny érvényesülését.

Az európai uniós szabályozás átvételének felülvizsgálata

2009-ben indult meg az eljárás a *közösségi szabályozás nemzeti átültetésének késedelmeivel* összefüggő jogsértések feltárására (*EU Press* [2009a], [2010a], [2010b]). Az Európai Bizottság 2010-ben húsz tagállammal kapcsolatban állapított meg – különböző mértékű és jelentőségű – elmaradást az uniós jogszabályok bevezetésében, és felkérte a tagállamokat a hiányosságok megszüntetésére. Abban az esetben, ha az Európai Bizottság nem fogadja el a tagországok válaszait, illetve intézkedéseit, akkor megindítja az Európai Bíróságon a jogsértési eljárást. (A több országot is érintő leggyakoribb jogsértések közé tartozott a rendszerirányítók hiányos adat- és információszolgáltatása, a határkeresztező kapacitásokhoz és az országokon belüli hálózatokhoz való megkülönböztetésmentes hozzáférés problémái, a nagyfogyasztókat előnyben részesítő árszabályozás, a fogyasztóvédelem hiányosságai, továbbá az, hogy a tagállamok nem szankcionálják megfelelően a rendeletek megszegőit.)

.....
b) az érintett vállalkozások közül legalább két vállalkozás mindegyikének teljes közösségi szintű forgalma meghaladja a 250 millió eurót, kivéve, ha az érintett vállalkozások mindegyike teljes közösségi szintű forgalmának több mint kétharmadát egy és ugyanazon tagállamban éri el.

(3) Egy összefonódás, amely nem éri el a 2. cikk szerinti küszöbértékeket, közösségi léptékű, ha:
a) az összes érintett vállalkozás összevont teljes világméretű forgalma meghaladja a 2,5 milliárd eurót;

b) legalább három tagállam mindegyikében az összes érintett vállalkozás összevont teljes forgalma meghaladja a 100 millió eurót;

c) a *b)* pont alapján számításba vett legalább három tagállam mindegyikében legalább két érintett vállalkozás mindegyikének a teljes forgalma meghaladja a 25 millió eurót; és

d) legalább két érintett vállalkozás mindegyikének a teljes közösségi szintű forgalma meghaladja a 100 millió eurót, kivéve, ha az érintett vállalkozások mindegyike teljes közösségi szintű forgalmának több mint kétharmadát egy és ugyanazon tagállamban éri el." (*Európai Unió Tanácsa* [2004] 1. cikk, 10. o.)

A magyar energiaszektorttal kapcsolatos eljárásban a kezdetben felvetett több kérdés közül végül egyetlen nyitott ügy maradt: a villamosenergia-rendszer túlterhelésének hiányos szabályozása. (Érdemes megjegyezni, hogy ennek a szabályozásnak a hiányával Magyarország nem állt egyedül, mert hasonló mulasztást az Európai Bizottság további 17 tagállam esetében is megállapított.) Az Európai Bizottság ugyanakkor elfogadta a többi napirendre tűzött jogsértési észrevételére érkezett magyar választ, így a földgázszektor szabályozásával kapcsolatban be is szüntette az eljárást (*EU Press* [2010a]).

Az Európai Bizottság az *árszabályozással összefüggő jogsértések* ügyében is indított eljárásokat. Ennek kiindulópontja a következő értékelés volt.

- ◆ „A szabályozott energiaárak negatív hatásai továbbra is komoly aggodalomra adnak okot a belső energiapiac megfelelő működésére nézve, mivel a verseny torzításához vezethetnek (például akadályozzák az új szolgáltatók piacra lépését és nem ösztönöznek a szolgáltatóváltásra), valamint az ilyen árképzés nem a megfelelő üzenetet közvetíti a piac számára (a befektetési és az energiahatékonysági ösztönzők tekintetében). Ezenkívül az árszabályozási mechanizmusok nem feltétlenül egyeztethetők össze az uniós jogszabályokkal.” (*Európai Bizottság* [2009a] 13. o.)
- „A szabályozott árak korlátozzák a fogyasztók lehetőségét és ösztönözöttségét a szolgáltatóváltásra, ezzel korlátozzák a versenyt. A szabályozással mesterségesen alacsonyan tartott árak nem ösztönzik a szolgáltatóváltást.” (*ERGEG* [2007] 6. o.)⁸

Az árszabályozással kapcsolatos eljárások egyikét az Európai Bizottság 2009-ben zárta le. Ezt az eljárást két évvel korábban Franciaországgal⁹ szemben indította el, és a közepes, valamint a nagyfogyasztó vállalatoknak a szabályozott villamosenergia-árakban nyújtott állami támogatások ügyét vizsgálta (*EU Press* [2007c], [2009b], [2009c], *Európai Bizottság* [2010a]). Megállapította, hogy az állam által szabályozott, a piacinál alacsonyabb villamosenergia-árak sértik mind az állami támogatásokra, mind a villamosenergia-szektor liberalizálására, az egységes piacra vonatkozó uniós szabályokat. A támogatások ugyanis a francia vállalatok számára az európai versenytársakéhoz képest csökkentette a villamosenergia-költséget. A francia kormány az eljárás keretében kötelezettséget vállalt arra, hogy fokozatosan megszünteti az érintett vállalatok számára az árszabályozással (állami támogatással) teremtett versenyelőnyt. (A kötelezettségvállalás másik eleme az volt, hogy a versenytársak számára is elérhetővé válik, hogy az állami tulajdonban lévő EDF olcsó atomerőművi villamos energiájához is hozzá tudjanak férni. Ezzel lehetővé válik az, hogy az EDF mellett a versenytársak is értékesíthessék az olcsó villamos energiát.)

⁸ A Villamosenergia- és Gázipari Szabályozó Hatóságok Európai Csoportját (*European Regulators Group for Electricity and Gas*, ERGEG) az Európai Bizottság alapította 2003-ban, feladata a tanácsadás.

⁹ Hasonló eljárásokra került sor Spanyolország és Olaszország esetében is (*European Commission*, 2008).

Másfajta jogsértést követett el az a 2009. évi belga szabályozás, amely nem biztosította a földgázszállító hálózathoz való megkülönböztetésmentes hozzáférést (*EU Press* [2009*d*]). A piacnyitás uniós szabályozása nem tesz különbséget a tranzitszállítás és a hazai felhasználók ellátása között, nem engedi meg a hazai felhasználók számára történő értékesítés előnyben részesítését. A belga szabályozás azonban ezt az elvet nem érvényesítette, ami a jogsértési eljárás megindításához vezetett.

A versenyszabályozási eszközök alkalmazásának esetei

Az Európai Bizottság akkor dönt a versenyszabályozási eszközök alkalmazásáról, ha a jogsértés nem a hatályban lévő szabályozással, hanem egyes vállalatok versenykorlátozó magatartásával függ össze. Az Európai Unió belső gáz- és villamosenergia-piac megnyitásának helyzetét felmérő 2007. évi jelentés következtetései alapján sorra megindultak az eljárások a legnagyobb cégek versenykorlátozó tevékenységének feltárása és megszüntetése érdekében (*Európai Bizottság* [2008*b*]). Az Európai Bizottság ezekben az ügyekben élni kívánt „a trösztellenes szabályokban (EK-szerződés 81., 82. és 86. cikke), az összefonódás-ellenőrzési szabályokban (139/2004/EK-rendelet) és az állami támogatás ellenőrzésére vonatkozó szabályokban (EK-szerződés 87. és 88. cikke) megállapított hatáskörével. (*EU Press* [2007*a*]).

A következőkben áttekintést nyújtunk arról, hogy a trösztellenes és a jogsértő állami támogatással összefüggő ügyek milyen konkrét vállalati versenykorlátozó helyzetekkel kapcsolatban kerültek napirendre, valamint arról, hogy az Európai Bizottság döntései hogyan határozták meg ezek megszüntetésének eszköztárát. Néhány vállalati – közöttük két magyar céget is érintő – esetet emelünk ki, amelyeken keresztül megismerhetjük az Európai Bizottságnak az eljárások során követett gyakorlatát.

TRÖSZTELLENES ELJÁRÁSOK • A versenykorlátozó vállalati tevékenységek miatt 2007 után indított vizsgálatok többsége a trösztellenes eljárások körébe tartozott. Ebbe az ügytípusba változatos formákat öltő versenykorlátozó vállalati magatartások tartoznak: ezek közül az energiaszektorban gyakoriak a vállalatok közti megegyezések, az erőfőlénnyel való visszaélés (például a piaclezárás, az áralapú versenykorlátozás, a kizárólagos megállapodások). A legnagyobb európai uniós energetikai cégekkel kapcsolatban megindított kilenc trösztellenes eljárás következőkben ismertetett esetei mind ilyen jellegű jogsértések voltak. Az eljárások eredményeképpen a versenykorlátozás megszüntetésére került sor mind magatartási, mind vállalati szerkezetet érintő megoldások alkalmazásával.

1. Piaclezárás – hosszú távú megállapodások megszüntetése I. Egy hosszú távú megállapodásokból származó versenykorlátozásra az Electricité de France (EDF) ügyében 2010-ben lezárult eljárás szolgál példaként. Az Európai Bizottság megállapítása

szerint a francia villamosenergia-piacon domináns helyzetű EDF az ipari nagyfogyasztókkal kötött hosszú távú áramvásárlási szerződéseiben visszaélt erőfölényével. (*Európai Bizottság* [2010b]). A (kizárólagossági előírásokat is tartalmazó) szerződések korlátozták a felhasználók áramvásárlási és -értékesítési lehetőségeit, valamint akadályozták más szolgáltatók bejutását a piacra, ezzel késleltették a piacnyitást. Ez a helyzet az uniós szabályozás szerint *piaclezárásnak*¹⁰ minősült.

A kötelezettségvállalási eljárásban az EDF *versenykorlátozó magatartását* érintő határozat született. Eszerint az EDF vállalta, hogy szerződéses kapcsolatainak átalakításával megnyitja a verseny előtt a villamos energia nagykereskedelmi piacát. A megoldás az, hogy a villamos energia 65 százalékát az érintett piacon a továbbiakban nem maga értékesíti, hanem továbbadja azt más szolgáltatóknak, vagyis lehetővé teszi versenytársak belépését. Emellett szűkíti a nagyfogyasztókkal kötött kizárólagos megállapodások körét is, ami szintén versenyelénkítő hatású. A nagykereskedelmi piac liberalizálásától az Európai Bizottság azt várja, hogy az nemcsak a nagyfogyasztók számára lesz előnyös, hanem a gazdaság egészét is érintő kedvező hatásokkal jár.

2. Piaclezárás: hosszú távú megállapodás megszüntetése II. A Distrigas a belga villamosenergia- és földgázpiac teljes vertikumának legnagyobb, domináns helyzetben lévő szereplője volt 2006-ban, a trösztellenes eljárás megindításakor. Az eljárás célja a földgázpiaci versenyt korlátozó, erőfölénnyel való visszaélés megállapítása volt. A vizsgálat abból a helyzetből indult ki, hogy a Distrigas a legnagyobb földgázfelhasználókkal (nagykereskedőkkel, ipari fogyasztókkal) kialakított, hosszú távú értékesítési szerződésekből álló rendszert hozott létre, amely korlátozta vagy kizárta új szereplők piacra lépését. Piaci túlsúlyát fokozta az is, hogy a cégcsoportjához tartozó vállalatokat is ellátta földgázzal (*EU Press* [2006]).

Az Európai Bizottság elfogadta a Distrigas kötelezettségvállalását, amely a hosszú távú szerződések rendszerének visszaszorítását, ezzel az új szereplők számára a megnyíló piacon részesedésük jelentős növekedésének biztosítását tartalmazta. Ezen belül kötelezettséget vállalt arra, hogy a cég nem köt új hosszú távú szerződéseket viszonteladókkal, és az ipari felhasználókkal is rövidebb időtávra állapodik meg, valamint azok egyoldalúan felmondhatják és rövid távúra alakíthatják át a korábbi szerződéseket, továbbá meghatározta a piacra kerülő földgáz mennyiségét is (*EU Press* [2007e]).

Az eljárás időszakában zajlott le a Distrigas tulajdonosának, a Suez Groupnak az összeolvadása a Gas de France-szal. Az Európai Bizottság az ügylet engedélye-

¹⁰ A „versenyellenes piaclezárás” kifejezés olyan helyzet leírására vonatkozik, „amelyben egy erőfölényben lévő vállalkozás magatartása megakadályozza vagy kizárja a tényleges vagy potenciális versenytársak tényleges hozzáférését a beszerzési forrásokhoz vagy piacokhoz, ami által az erőfölényben lévő vállalkozás valószínűleg olyan helyzetben van, hogy nyereségesen emelhet árat a fogyasztók kárára” (*Európai Bizottság* [2009b]).

zésének egyik feltételül a Distrigas leválasztását, értékesítését szabta. A kötelezettségvállalás megvalósításának feltételeit ezért úgy kellett kialakítani, hogy azok érvényesülhessenek, akár megvalósul a Suez Group/Gas de France összeolvadás, akár nem. A kötelezettségvállalásnak érvényesülnie kell ennek az összeolvadásnak a megvalósulása után a Distrigas új tulajdonosának belépése esetén is. Ez utóbbi lehetőség vált valósággá, amikor az összeolvadás feltétele teljesült a cég 2008. évi eladásával az Eni S.p.A.-nak.

3. *Piacnyitás leválasztással I. A horizontális koncentráció mérséklése.* Az E.ON AG a német villamosenergia-piacon is meghatározó szerepet tölt be, és az Európai Bizottság ebben a szektorban is eljárást indított 2006-ban annak feltárására, hogy tevékenysége közben alkalmazott-e versenykorlátozó eszközöket, valamint visszaélt-e erőfölényével. Az eljárás megindításának alapja a társaság vertikálisan integrált tevékenységi szerkezete volt, amelynek alapján mind a villamosenergia-termelésben, mind a nagykereskedelemben domináns volt a szerepe, emellett nagyfeszültségű szállítóhálózatnak és az átvitelrendszer-irányítónak is a tulajdonosa volt (*Európai Bizottság* [2009c]).

Az eljárás két ügyben folyt erőfölénnyel való visszaélés kimutatása érdekében. Az első ügyben az E.ON a nagykereskedelmi piacon – domináns helyzetét kihasználva – úgy ért el áremelkedést, hogy korlátozta egyes erőműveinek a termelését, így csökkentette az áramtözsdére került villamos energia kínálatát. Az Európai Bizottság szerint emellett az E.ON közép- és hosszú távú stratégiát is kidolgozott a versenytársak erőművi piacra lépésének a korlátozására.

A másik ügy a rendszerszintű szolgáltatások piacát érintette: a kiegyenlítő szabályozáshoz szükséges villamos energia beszerzésében – a versenytársakat kizárva – előnyben részesítette saját erőműveit akkor is, ha azok drágábban termeltek. Az erőfölény érvényesítését a vertikálisan integrált vállalati szerkezet tette lehetővé, hiszen a cégcsoport része volt a nagyfeszültségű szállítóhálózat és az átvitelrendszer-irányító is, amely döntött a kiegyenlítő villamos energia beszerzésének forrásairól.

A kötelezettségvállalási eljárás eredményeképpen 2008-ban megvalósított szerkezeti átalakítások (leválasztások) előzmény nélküliek voltak, és alapvetően megváltoztatták a német villamosenergia-piaci verseny feltételeit. Az Európai Bizottság trösztellenes eljárásaiban nem volt még példa arra, hogy az érintett vállalat kapacitásainak ilyen nagy hányadát kellett értékesíteni (*EU Press* [2008]). A kötelezettségvállalás szerint az E.ON erőművi kapacitásainak az ötödét (5000 megawatt) le kellett választani, valamint értékesíteni kellett a nagyfeszültségű hálózatát és a rendszerirányítót egy termelésben nem érdekelt vevő számára. A villamosenergia-termelésből való részesedés visszaszorításával, valamint a vállalat vertikális integrációjának a csökkentésével érhető el az, hogy megszűnjön az erőfölénnyel való visszaélés lehetősége. Az erőművi kapacitások eladása megnyitja a német villamosenergia-piacot a versenytársak előtt, a hálózat értékesítése is új forrásokat tesz elérhetővé a kiegyenlítő villamos energia beszerzésében.

4. *Piacnyitás leválasztással II. Hozzáférés biztosítása a földgázszállító hálózathoz.* Az RWE AG a német földgázpiacnak az E.ON mellett a másik főszereplője, bár eltérő régiókban működnek. Az Európai Bizottság 2007-ben indította el a trösztellenes eljárást az RWE AG erőfölénnyel való visszaélése ügyében. A szabályozást sértő magatartás a versenytársak piacra lépésének a megakadályozása, a piac lezárása volt. Az RWE más piaci szereplők számára nem biztosította a hálózatokhoz való hozzáférést azon a területen (Észak-Rajna-Vesztfáliában), amelyen hálózattal rendelkezett. A hozzáférés költségeit egyrészt indokolatlanul magasán tartotta, amivel visszatartotta más szereplők piacra lépését, mivel így azok nem tudtak versenyképes árakat kialakítani a nagykereskedelmi piacon. Másrészt harmadik fél hálózathoz való hozzáférést kapacitáselosztási gyakorlata is korlátozta, mert nem biztosított más partner számára szállítási kapacitást, azt a saját szállítási tevékenysége számára tartotta fenn (EU Press [2007d]).

Az Európai Bizottság 2009-ben elfogadta az RWE AG kötelezettségvállalását, amelyben a cég vállalata a németországi földgázszállító hálózatának eladását. Ezzel megszűnik az a lehetőség, hogy az RWE AG saját magát előnyben részesítse a hálózati kapacitások elosztásakor, és a hozzáférés esélyei azonosak lettek a versenytársak számára. A németországi földgázpiaci verseny feltételeinek javítása érdekében sor került a földgázszállító hálózat leválasztására. Ez úgy alakította át az RWE szerkezetét, hogy mérsékelte vertikális integrációját (EU Press [2009h], European Commission [2009b]).

5. *Piacnyitás leválasztással III. Monopolhelyzet megszüntetése a földgázimportban.* Az Eni S.p.A. olasz állami tulajdonban lévő, vertikálisan integrált szerkezetű földgázipari cég. Az olasz földgázszektor legnagyobb vállalatának számít az importban, a termelésben, a szállításban, a nagy- és kiskereskedelemben elfoglalt helye alapján. Domináns helyzete a földgázpiac minden szegmensében érvényesül. Az Európai Bizottság 2007-ben elindított és 2010-ben lezárt trösztellenes eljárása az erőfölénnyel való visszaélés (az Európai Unió működéséről szóló szerződés 102. cikke¹¹ megsértésének) feltárását végezte el (European Commission [2007]). A jogsértés a földgázszektor több részterületét is érintette. Nem tette lehetővé más cégek számára a hozzáférést a tulajdonában lévő három (Észak-Európából és Oroszországból) földgázimportot lebonyolító vezetékhez, ami *piaclezárásnak* minősült. Ez megakadályozta, hogy a versenytársak kedvezőbb ajánlatokkal lépjenek be az olasz földgázpiacra, emellett az ellátás biztonságát is gyengítette. A jogsértés része volt az, hogy az Eni S.p.A. harmadik fél számára elutasította a meglévő és kihasználatlan importkapacitásokhoz való hozzáférést, azokat visszatartotta a maga számára. Amikor pedig hozzáférést kínált egyes kapacitásokhoz a versenytársaknak, azokat számukra rendkívül kedvezőtlen feltételekkel ajánlotta fel. Mindez megakadályozta, hogy más vállalkozások is tudjanak földgázt importálni. Végezetül az eljárás azt is

¹¹ Az EK-szerződés korábbi 82. cikke, lásd EUMSZ [2008] 89. o.

kimutatta, hogy az Eni S.p.A. azért nem végzett el kapacitásnövelő beruházásokat, hogy a piacot lezárja a versenytársak előtt.

A kötelezettségvállalási eljárásban az Európai Bizottság elfogadta az Eni S.p.A. arra vonatkozó ajánlatát, hogy *leválasztja*, értékesíti összes érdekeltségét a három olaszországi földgázimport-vezetékben. Az orosz földgázimport-vezeték egy olasz állami tulajdonú cég részére értékesíti. Emellett eladja még a német, a svájci és az osztrák területeken áthaladó szállítási hálózatokban lévő tulajdonhányadait is (*EU Press* [2010d], *European Commission* [2010a]). Mindezek eredményeképpen a vállalati szerkezetet átalakító, a vertikális integrációt csökkentő leválasztások megvalósításáról született döntés.

6. Hozzáférés biztosítása I. Az erőfölénnyel való visszaélés megszüntetése. A német földgázpiac domináns szereplője az E.ON AG, amellyel szemben az Európai Bizottság által megindított trösztellenes eljárás abból indult ki, hogy a cég visszaélt erőfölényével (az Európai Unió működéséről szóló szerződés 102. cikke megsértése). Az E.ON (illetve leányvállalatai az E.ON Ruhrgas AG és az E.ON Gastransport GmbH) tulajdonában volt ugyanis a földgázszállítási hálózat, és ennek használatából zárta ki hosszú távú szerződéseivel a piac többi szereplőjét. E szerződések nagyrészt lefoglalták a többi szállító elől a hozzáférést a hálózathoz, ezzel kizárták azokat a német földgázpiacról. A szállítási kapacitások így kialakult hiánya megakadályozta a németországi földgázpiaci verseny kialakulását (*EU Press* [2010c]).

Az eljárás során az Európai Bizottság elfogadta az E.ON AG kötelezettségvállalását arra, hogy hálózatához más szállítók számára fokozatosan növekvő arányú hozzáférést biztosít. A versenytársak 2010. évi 15 százalékos részesedése így 2015-re 50 százalékra növekszik. Ez a kötelezettségvállalás a versenykorlátozás megszüntetésének *szerkezeti megoldását* képviseli, hiszen a szállítók földgázpiaci részesedésének átrendeződéséhez, az E.ON AG piaci súlyának csökkenéséhez vezet.

7. Hozzáférés biztosítása II. A hosszú távra lekötött importkapacitások felszabadítása. Az Európai Bizottság a GDF Suezrel kapcsolatban – egy bírság kiszabásával lezárt másik ügygel párhuzamosan – 2006-ban elindított egy eljárást. Ez abból indult ki, hogy a francia földgázszektor legnagyobb cége erőfölénnyel rendelkezik az importkapacitások és a gázszolgáltatás piacain, és domináns pozíciójával visszaélve megsérti az Európai Unió versenyszabályait (lásd az *ELUMSZ* [2008] 102. cikkét). A vállalat egyrészt hosszú távra lekötötte az importkapacitásait, így a versenytársak számára a szállítóhálózat nem vagy csak korlátozottan volt hozzáférhető. Másrészt a cég versenykorlátozó céllal visszafogta a cseppfolyósföldgáz-terminállal kapcsolatos beruházásait, és saját kapacitásait oly módon osztotta el, hogy azzal szintén gátolta újabb szereplők belépését a piacra (*EU Press* [2009g]).

Az Európai Bizottság 2009-ben elfogadta a társaságnak arra vonatkozó kötelezettségvállalását, hogy részesedését a hosszú távra lekötött földgázimport-kapacitások-

ban gyors ütemben és jelentős mértékben – 2014 után 50 százalék alá – csökkenti (*Európai Bizottság* [2010c]). A felszabaduló hálózati kapacitások, a GDF Suez piaci részesedésének jelentős csökkenése szerkezeti változásokat idéz elő a földgázpiacon az új belépők miatt megélénkülő verseny következtében.

8. *Piacnyitás a rendszerirányítás átalakításával.* Az átvitelrendszer-irányítók közül egyedül a Svenska Kraftnät ellen folytattak trösztellenes eljárást erőfölénnyel való tiltott visszaélés ügyében. A svéd rendszerirányító állami tulajdonban van, és feladatai közé tartozik az átviteli hálózat működtetése. A Svenska Kraftnät az Európai Bizottság eljárásának megindításakor kialakított feltételezés szerint a villamos energia nemzetközi forgalmának szabályozásában élt vissza erőfölényével azáltal, hogy korlátozta a határkeresztező kapacitásokon keresztüli exportszállításokat, ezzel megkülönböztette a hazai és a külföldi piacokat, előnyben részesítette a hazai felhasználókat, így nem kezelte egységes piacként a különböző felhasználókat. Az exportkapacitások korlátozását a rendszerirányító azzal indokolta, hogy ezzel tudja mérsékelni a hazai hálózat túlterhelését (*EU Press* [2009i]).

Az Európai Bizottság az eljárás során az európai uniós villamosenergia-piac integrációjának erősítése érdekében olyan kötelezettségvállalást várt a svéd rendszerirányítótól, amely nem az exportkapacitások korlátozásával kezeli a hazai hálózat túlterhelésének a gondját (*EU Press* [2009j]). Ennek megoldására a Svenska Kraftnät azt a kötelezettséget vállalta, hogy a belső villamosenergia-piacot több egységre (ajánlati zónára) osztja. A zónákat úgy alakítja ki, hogy azok rugalmasan tudjanak alkalmazkodni a terhelés változásaihoz, ezért az esetleges túlterheléseket nem kell majd a határkeresztező kapacitások korlátozásával ellensúlyozni. Így a kereskedést a rendelkezésre álló szállítókapacitásokkal nem az exportkorlátozás, hanem az áralakulás fogja szabályozni (*European Commission* [2010b]). Ez az eljárás – a többi esetben elfogadott kötelezettségvállalástól eltérő módon – a rendszerirányítás átalakításával orvosolta az erőfölénnyel való visszaélés versenytorzító hatását.

9. *Bírság piacfelosztásért.* Az Európai Unió két legnagyobb földgázpiacát és ennek két legnagyobb szereplőjét érintette a 2009-ben véget ért trösztellenes eljárás. A német E.ON AG leányvállalata, az E.ON Ruhrgas AG és a francia GDF Suez leányvállalata, a Gaz de France nemcsak e két ország, hanem az Európai Unió földgázpiacának legnagyobb vállalatai. Az Európai Bizottság vizsgálata feltárta, hogy a két cég közti titkos, piacfelosztásra irányuló megállapodás kartellnek minősült, és ezzel megsértették az EK-szerződés 81. cikkét, amely a meg nem engedett megállapodásra és az összehangolt magatartás létrehozásának tilalmára vonatkozik (*Európai Bizottság* [2009d], *EU Press* [2009e]).

A két cég jogelődjei közötti együttműködés az orosz földgázimportot lebonyolító MEGAL gázvezeték 1975. évi létrehozásakor kötött megállapodással vette kezdetét. E szerint a két cég az országán átmenő vezetéken importált földgázzal nem lép be

a másik ország piacára. Ezt a piacot felosztó megállapodást a 2000-ben hatályba lépett uniós gázpiaci nyitás után is fenntartották. Az első (98/30/EK) földgázpiaci irányelv a verseny előtt fokozatosan megnyitotta a piacot. Ezt a szabályozást azonban a két vállalat nem tartotta be, és egészen 2005-ig érvényben tartották a piacfelosztásról szóló megállapodást.

Az eljárás 2009-ben a jogsértés megállapításával és bírság¹² kiszabásával zárult le. Ez a trösztellenes eljárás az energiapiaci liberalizálás helyzetének felülvizsgálatát követően bírság kivetésével járt, amivel egy múltbeli, már lezárult jogsértést kötelezettségvállalással nem lehetett orvosolni. A határozat mindkét céget – a jogsértés megszüntetése mellett – egyenként 553 millió euró bírság megfizetésére kötelezte. Az Európai Bizottság figyelembe vette a bírság összegének és egyenlő nagyságának megállapításakor a két cég nagy méretét, a versenyellenes piacfelosztással elkövetett jogsértés súlyát, valamint a földgázvezeték azonos mértékű használatát. E bírság együttes összege a legnagyobbak számít a kartellügyekben valaha kiszabott uniós büntetések rangsorában, de a vállalatok fizetési kötelezettsége egyenként is a második helyet foglalja el ugyanezen a listán (*EU Press* [2009f]).

MAGYAR VONATKOZÁSÚ ELJÁRÁSOK

1. *Tiltott állami támogatás – a hosszú távú megállapodások megszüntetése.* A tiltott állami támogatások megszüntetésére indított eljárások egyike a magyar villamosenergia-szektorra érintette. Az erőművek privatizációjukat követően hosszú távú megállapodásokat kötöttek a nagykereskedő Magyar Villamos Művekkel. Az e megállapodások megszüntetése érdekében indított uniós eljárást az indokolta, hogy azok „...a villamosenergia-termelőknek nyújtott jogellenes és a közös piaccal összeegyeztethetetlen állami támogatásnak minősülnek.” (*Európai Bizottság* [2008c] 1. o.) Az Európai Bizottság szerint a hosszú távú villamosenergia-vásárlási megállapodások keretében a termelők a szabad piacinál magasabb árat érvényesíthettek, és ez garantálta számukra beruházásaik megtérülését. Az érintett cégek számára ez támogatást jelentett, ezáltal versenykorlátozó hatású volt. Ezek a megállapodások emellett korlátozták a versenyt is, hiszen tartalmazták a termelőkapacitások jelentős részének a lekötését is, a megtermelt villamos energia kétharmada tartozott hatályuk alá. Ezért az új belépőknek csak korlátozott lehetőségük nyílt arra, hogy versenyezzenek a piacon, vagyis a verseny nem bontakozhatott ki megfelelően. Az Európai Bizottság határozata szerint az EU-csatlakozás óta realizált támogatást az erőművi

¹² „A bírság alapösszegét a jogsértés utolsó teljes üzleti évében az érintett földrajzi területen az egyes vállalkozások érintett termékei eladási értékének arányában határozzák meg, ezt megszorozzák a jogsértés éveinek számával, és hozzáadnak egy kiegészítő összeget, amelynek célja, hogy elretentse a vállalkozásokat attól, hogy egyáltalán összejártszást megvalósító gyakorlatba kezdjenek.” (*Európai Bizottság* [2009d].) A bírság a vállalat éves forgalmának 10 százalékáig terjedhet, és ezen belül a jogsértő tevékenységgel elért bevétel 30 százalékát is elérheti (amelyet meg kell szorozni az elkövetés éveinek számával).

társaságoknak vissza kell fizetniük, a visszafizetés lebonyolításához rendelkezésre áll az Európai Bizottság által kidolgozott módszertan (*Európai Bizottság [2008a]*).¹³

Az Európai Bizottság *jogellenes állami támogatásról és versenykorlátozó magatartásról* szóló határozatot hozott, ezzel a magyar villamosenergia-szektor nagykereskedelmi piacának koncentráltóságát csökkentette a versenykorlátozó megállapodások megszüntetésével, a szerződéses kapcsolatok átrendezésének előírásával.

2. *Összefonódás engedélyezése – tulajdonosi szétválasztással és piacfelszabadítással.* A Mol Rt. 2004-ben megállapodott az E.ON-nal, hogy eladja földgáz-nagykereskedelmi és -tárolási üzletágának 75 százalékát, valamint földgázimportot lebonyolító társaságában lévő 50 százalékos részesedését és ezzel a hosszú távú importszerződéseket. Az Európai Unió 2004-től hatályban lévő, a vállalatok összefonódására vonatkozó irányelve szerint ez a tranzakció – a nagy mérete miatt – nem tagállami, hanem közösségi szintű jóváhagyást igényelt (*Európai Unió Tanácsa [2004]*). Az Európai Bizottság az eljárás keretében versenykorlátozó mozzanatokot határozott meg, amelyek a tervezett tranzakció következtében a földgáz- és villamosenergia-piacokon érvényesülhetnek. Ezek abból eredhetnek, hogy az E.ON-nak módja lenne erőfölényének érvényesítésére: a földgáztermelési és -értékesítési láncban az árak, valamint a gáz- és villamosenergia-szolgáltatásban a kereskedelmi feltételek meghatározásával (*Európai Bizottság [2005]*). Az E.ON és a Mol e megállapítások ismeretében kötelezettségvállalást tett az eredeti szerződés módosítására, amely eloszlatja a Bizottságnak a verseny korlátozásával kapcsolatos aggályait.

Az új – és a Bizottság által 2005-ben jóváhagyott – feltételek szerint a Mol Rt.-nek *teljes egészében* meg kellett válnia a gáz-nagykereskedelmi és gáztárolási üzletágától, az E.ON-nak a maradék 25 százalékot is meg kellett vásárolnia mindkét társaságban. A határozatnak ez az eleme a Molt érintette: még *kisebbségi részesedése sem maradhatott fenn* ezekben a cégekben. A határozat értelmében a két cég földgázüzletágait *tulajdonjogi szempontból teljes mértékben szét kell választani* a versenykövetelmények érvényesítése érdekében. E határozat következtében megszűnt az a helyzet, hogy a Mol Rt.-nek a gázipari vertikum minden – szolgáltatáson kívüli – szintjén vannak pozíciói. Vagyis a vertikális versenykorlátozó hatások csökkentése érdekében a tulajdonjog alapján megvalósított szétválasztás szerint az egyik céghez került a gáztermelés és -szállítás, a másikhoz pedig a gáz tárolása és nagykereskedelme.

Ugyanez volt a célja a határozat következő elemének is, amely előírta, hogy a felhasználóknak az E.ON-tól (a nagykereskedőtől) független gázbeszerzési források-

¹³ A gyakorlatban ennek lebonyolítása úgy történt, hogy az erőművek által visszafizetett támogatást csökkenteni lehetett a megállapodás megszüntetése miatt – annak eredeti időtartama alatt – meg nem térülő beruházásaik értékével, az úgynevezett átállási költségekkel (2008. évi LXX. törvény). Az elszámolási eljárás az erőművek visszafizetési kötelezettségét *éppen* az átállási költségekkel egyezően állapította meg, így semmilyen irányban sem került sor fizetésre.

hoz is hozzá kell férniük. Az EU versenyhatósága elfogadta az E.ON ezzel kapcsolatos másik kötelezettségvállalását is, amely egy *gázkapacitás-felzabardítási* és egy *szervezési-felzabardítási* program megindítására vonatkozott. E szerint egyrészt a tulajdonába került földgáz-nagykereskedelmi társaság nyolc év alatt legalább évi 2 milliárd köbméter gázt bocsát aukciókra a szabadpiacon a felhasználók számára (Vince [2008]). Másrészt a hazai kitermelésű földgáz beszerzésére vonatkozó hosszú távú szerződéseiben lekötött gázmennyiség felét független gázkereskedőknek kellett eladnia. Az e két program keretében piacra került földgáz a hazai felhasználásnak közel az egynegyedét fedezte (MEH [2008a], Pató–Szolnoki–Tóth [2008]).

AZ EX POST BEAVATKOZÁSOK SAJÁTOSÁGAI

Az Európai Bizottság az előzőekben összefoglalt trösztellenes, valamint jogsértő állami támogatással összefüggő ügyekben az európai uniós versenyszabályozás által biztosított lehetőségekkel élve járt el. Ezeknek az eljárásoknak a célja a második energiacsomag hatálybalépését követő időszak kedvezőtlen energiapiaci fejleményeinek a korrekciója volt. Az eljárásoknak két sajátossága emelhető ki: egyrészt az, hogy *egyedi* vállalati ügyekben folytatták le ezeket, másrészt a már kialakult versenykorlátozó vállalati tevékenységeket szüntették meg a piaci versenyhelyzet *ex post* megváltoztatásával.

Az Európai Bizottság ezekben az ügyekben a versenyszabályozás sok más területen gyakran és régóta igénybe vett eszköztárát alkalmazta. A tagországok energiapiacainak sajátosságai miatt azonban a *magatartási* szabályok érvényesítése, valamint a vállalati *szervezetet átalakító* kezdeményezések nem csak az érintett vállalkozások piaci erőfölényét korlátozták, ezek hatása túlterjedt az eljárás alá vont cégeken. A koncentrált termelői és nagykereskedelmi piacokon domináns helyzetet elfoglaló vállalatokkal kapcsolatos eljárások ugyanis olyan versenykorlátozó helyzetek megszüntetésére irányultak, amelyeket a második energiacsomaggal életbe lépett szabályozás nem tudott megoldani. A versenyszabályokat alkalmazó eljárások ezért kiegészítették az energiaszektor szabályozását, korrigálják hiányosságait. A tulajdonosi szétválasztások, egyes tevékenységi körök eladása, az értékesítési aukciók elősegítik a piacnyitást, a verseny intenzitásának erősítését (Diathesopoulos [2010b]). Ezek az eljárások nem csupán az eljárás alá vont vállalatok erőfölényét korlátozzák, hanem *átalakítják* az érintett energiapiacok egészének a szerkezetét is, mivel új versenytársak belépését teszik lehetővé, ezzel elősegítik az energiapiacok liberalizálását.

Az ismertetett trösztellenes eljárások hasonló menetben zajlottak le: az érintett vállalatok olyan kötelezettségvállalásaival értek véget, amelyeket a Bizottság elfogadott, mert azokat alkalmasnak találta a feltárt versenykorlátozó helyzetek megszüntetésére. Az ügyek lezárásáig az út a Bizottság és a vállalatok közötti alkukon keresztül vezetett, amelyeknek néhány vonását érdemes kiemelni. A kötelezettség-

vállalási eljárások mind a vállalatok, mind az Európai Bizottság számára sokféle előnyt kínálnak. A vállalatok számára előnyös, hogy áttekinthető eljárás keretében – jogsértés megállapítása nélkül – mentesülnek egy versenykorlátozást kimondó határozat nehezen felmérhető hatásai alól (így nem kell számolni bírósági ítéletek következményeivel és bírságfizetéssel), amelyek a kötelezettségvállalás költségeinél valószínűleg súlyosabb terhet róhatnak rájuk.

Az Európai Bizottság számára is előnyökkel jár az, hogy a megindított eljárások kötelezettségvállalással zárulnak le, és az ügyek nem kerülnek bíróság elé. Az egyik előny az, hogy ebben a keretben a bírósági eljárásnál rövidebb idő alatt lehet felszámolni a versenykorlátozó helyzeteket, ezzel a piacnyitást kezdeményező második energia-csomag megvalósítása is felgyorsul. Hasonlóképpen, ezek az eljárások egy újabb szabályozás kidolgozásánál és elfogadtatásánál rövidebb időt igényelnek, és a Bizottság szempontjait érvényesítő eredménnyel járnak. A másik fontos körülmény azzal kapcsolatos, hogy ezeknek az eljárásoknak a kimenetele a Bizottság és a vállalatok közötti alkukban dől el, ebbe a nemzeti hatóságoknak nincs formális beleszólási jogosultsága. A nemzeti hatóságoknak, illetve kormányoknak országaik inkumbenseit védő törekvései¹⁴ így nem tudják a piacnyitást késleltetni (*Hancher–de Hauteclouque* [2010]).

A kötelezettségvállalási eljárásokat – kimenetelük szempontjából – bizonytalan-ság is kíséri. Ez az ügyek egyedi felülvizsgálatából, az eltérő helyzetű vállalatokkal egyenként lefolytatott egyeztetésekből, alkukból ered. Az alkufolyamat természetéből következik, hogy a vállalatok törekedhetnek olyan megoldások elfogadtatására, amelyek számukra kevesebb „veszteséggel” járnak. Ugyanakkor a Bizottság – nagy súlyára támaszkodva – erőteljesebb átalakítást is szorgalmazhat, amit elősegíthet az is, hogy az ügy nem kerül bíróság elé, így nem kell szem előtt tartani a határozatot esetleg módosító későbbi ítéletet. A kötelezettségvállalási eljárások eredményeinek ugyan méltányosaknak és arányosaknak kell lenniük (*Európai Unió Tanácsa* [2003]), és a Bizottságnak tartania kell magát a versenykorlátozó ügyekben lefolytatott eljárások – számos részletkérdésben kialakított – gyakorlatához, de még e kereteken belül is marad tere a mérlegelésnek.

Az Európai Bizottság egyedi ügyekben hozott határozataival felgyorsította az energiapiacok megnyitásának elhúzódó folyamatát. Ezzel az energiapiaci szabályozás ke-

¹⁴ Ennek jelentőségét egy vállalati összefonódással kapcsolatos eset példája támasztja alá. Az EU versenyszabályozása szerint nemzeti hatáskörbe tartozik azoknak a – méretük alapján egyébként uniós jóváhagyást igénylő – összeolvadásoknak az engedélyezése, amelyek eredményeképpen a létrejövő vállalat közösségi szintű bevételeinek kétharmada egyetlen tagországban keletkezik. (Lásd a 7. lábjegyzetet!) E szabályozás alapján előfordult, hogy tagország engedélyezett olyan – piaci túlsúllyal rendelkező – nemzeti bajnokot létrehozó vállalat-összefonódási tranzakciót, amelynek felülvizsgálatára akkor az Európai Bizottságnak nem volt jogosítványa. A legismertebb ügy az E.ON–Ruhrgas összeolvadás volt 2002-ben, amelyet a német versenyhivatal nem támogatott, de a német kormány mégis engedélyezett (*Newberry* [2007], *Lévêque* [2006]). Mint tanulmányunk is bemutatta: az Európai Bizottság később két trösztellenes eljárást folytatott le az E.ON földgáz- és villamosenergia-piaci túlsúlyának a megszüntetése érdekében.

retein belül nem megoldott, az erőfölény érvényesüléséből származó versenykorlátozó helyzetek megszüntetését kívánta elősegíteni. Ez a fokozott aktivitás azonban egy új és egyelőre nyitott kérdést vet fel. Milyen hosszabb távon érvényesülő hatásokkal jár az *ex ante* energiapiaci szabályozás hiányosságainak *egyedi, ex post* beavatkozásokkal történő korrekciója, a – részben – *mérlegelésen* is alapuló beavatkozás előtérbe kerülése?

IRODALOM

- DIATHESOPOULOS, M. D. [2010a]: European Competition Law and Control of Energy Market Restructuring. június 23. <http://ssrn.com/abstract=1629134>.
- DIATHESOPOULOS, M. D. [2010b]: From Energy Sector Inquiry to Recent Antitrust Decisions in European Energy Markets: Competition Law as a Means to Implement Sector Regulation. <http://ssrn.com/abstract=1639883>.
- EC [1997]: Directive 96/92/EC of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity. Official Journal, január 30. L 27/20.
- EC [1998]: Directive 98/30/EC of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas. Official Journal, július 21. L 204/1.
- ERGEG [2007]: End-user energy price regulation. An ERGEG Position Paper, Ref: E07-CPR-10-03, július 18. http://www.energy-regulators.eu/portal/page/portal/EER_HOME/EER_PUBLICATIONS/CEER_ERGEG_PAPERS/Customers/2007/E07-CPR-10-03_E-UPriceReg_0.pdf.
- EUMSZ [2008]: Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata. C 115/90, Hivatalos Lap, május 9. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2008:115:0047:0199:HU:PDF>.
- EU PRESS [2006]: Competition: Commission confirms sending Statement of Objections to Distrigas concerning Belgian gas supply market. MEMO/06/197, Brüsszel, május 16. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/06/197&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2007a]: Versenypolitika: a Bizottság energiaágazati vizsgálata igazolta a súlyos versenyproblémák meglétét. IP/07/26, Brüsszel, január 10. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/26&format=HTML&aged=1&language=HU&guiLanguage=fr>.
- EU PRESS [2007b]: Energiával tölteni fel Európát: valódi piac biztonságos energiaellátással. IP/07/1361, Brüsszel, szeptember 19. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1361&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2007c]: State aid: Commission opens investigation into regulated electricity tariffs in France. IP/07/815, Brüsszel, június 13. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/815&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2007d]: Antitrust: Commission initiates proceedings against RWE Group concerning suspected foreclosure of German gas supply markets. MEMO/07/186, Brüsszel, május 11. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/186&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.

- EU PRESS [2007e]: Antitrust: Commission opens Belgian gas market to competition. IP/07/1487, Brüsszel, október 11. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/07/1487&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2008]: Antitrust: Commission opens German electricity market to competition. IP/08/1774, Brüsszel, november 26. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/1774&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2009a]: A Bizottság fellép a hatékony és versenyalapú európai energiapiac biztosítása érdekében. IP/09/1035, Brüsszel, június 25. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1035&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2009b]: State aid: Commission extends investigation into regulated electricity tariffs in France. IP/09/376, Brüsszel, március 10. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/376>.
- EU PRESS [2009c]: Commissioners welcome French reform proposal for national electricity market. MEMO/09/394, Brüsszel, szeptember 15. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/394>.
- EU PRESS [2009d]: The Commission opens infringement proceedings against Belgium concerning its gas transit system. IP/09/1490, Brüsszel, október 8. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1490&language=en>.
- EU PRESS [2009e]: Antitrust: Commission fines E.ON and GDF Suez €553 million each for market-sharing in French and German gas markets. IP/09/1099, Brüsszel, július 8. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1099&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2009f]: Antitrust: Commission action against cartels – Questions and answers. MEMO/09/323, Brüsszel, július 8. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/323&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2009g]: Antitrust: Commission accepts commitments by GDF Suez to boost competition in French gas market. IP/09/1872, Brüsszel, december 3. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1872&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=fr>.
- EU PRESS [2009h]: Antitrust: Commission opens German gas market to competition by accepting commitments from RWE to divest transmission network. IP/09/410, Brüsszel, március 18. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/410&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2009i]: Antitrust: Commission opens proceedings against Swedish electricity Transmission System Operator concerning limiting interconnector capacity for electricity exports. MEMO/09/191, Brüsszel, április 23. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/09/191&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2009j]: Antitrust: Commission market tests commitments proposed by Svenska Kraftnät concerning Swedish electricity transmission market. IP/09/1425, Brüsszel, október 6. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/09/1425&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2010a]: Energy: Commission requests 20 Member States to implement and apply Single Market rules without delay – country fact sheets. MEMO/10/275, Brüsszel, június 24. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/10/275&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.

- EU PRESS [2010b]: Energia: a Bizottság 20 tagállamtól kéri az egységes piac szabályainak késedelem nélküli végrehajtását és alkalmazását. IP/10/836, Brüsszel, június 24. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/836&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2010c]: Antitrust: E.ON's commitments open up German gas market to competitors. IP/10/494, Brüsszel, május 4. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/494&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- EU PRESS [2010d]: Antitrust/ENI case: Commission opens up access to Italy's natural gas market. IP/10/1197, Brüsszel, szeptember 29. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/10/1197&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2005]: Összefonódások: a Bizottság feltételeesen jóváhagyja a Mol gázüzletágának E.ON általi felvásárlását. IP/05/1658, december 21. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/05/1658&format=HTML&aged=0&language=HU&guiLanguage=en>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2007]: Inquiry pursuant to Article 17 of Regulation (EC) No 1/2003 into the European gas and electricity sectors (Final Report). Communication from the Commission. COM(2006) 851 final, Európai Közösségek Bizottsága, Brüsszel, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2006:0851:FIN:EN:PDF>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2008a]: A Bizottság határozata a Magyarország által a hosszú távú villamosenergia-vásárlási megállapodások keretében nyújtott állami támogatásról. Brüsszel, június 4. C(2008)2223 végleges, http://ec.europa.eu/competition/state_aid/register/ii/doc/C-41-2005-WLAL-hu-04.06.2008.pdf.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2008b]: A Bizottság jelentése a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek. A belső gáz- és villamosenergia-piac létrehozása terén elért haladás. [SEC(2008) 460] Brüsszel, április 15. COM(2008) 192 végleges, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0192:FIN:HU:PDF>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2008c]: Állami támogatás: a Bizottság felszólítja Magyarországot, hogy szüntesse meg a hosszú távú villamosenergia-vásárlási megállapodásokat, és az állami támogatást fizettesse vissza a villamosenergia-termelőkkel. IP/08/850, Brüsszel, június 4. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/08/850&format=HTML&aged=1&language=HU&guiLanguage=en>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2009a]: A Bizottság jelentése a Tanácsnak és az Európai Parlamentnek. Jelentés a belső gáz- és villamosenergia-piac létrehozása terén elért haladásról. [SEC(2009) 287] Brüsszel, március 11. COM(2009) 115 végleges. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2009:0115:FIN:HU:HTML>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2009b]: A Bizottság közleménye – Iránymutatás az EK-szerződés 82. cikkének az erőfölényben lévő vállalkozások versenykorlátozó visszaélő magatartására történő alkalmazásával kapcsolatos bizottsági jogérvényesítési prioritásokról. (2009/C 45/02), Hivatalos Lap, C 45/7, február 24. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:045:0007:0020:HU:PDF>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2009c]: A Bizottság határozatának összefoglalója (2008. november 26.) az EK-szerződés 82. cikke és az EGT-megállapodás 54. cikke szerinti eljárásról. (A COMP/39.388 – Németországi nagykereskedelmi villamosenergia-piac, valamint a COMP/39.389 – Németországi kiegyenlítő villamosenergia-piac ügy.) Hivatalos Lap, C 36/8, február 13. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:036:0008:0008:HU:PDF>.

- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2009*d*]: A Bizottság határozatának összefoglalója (2009. július 8.) az EK-szerződés 81. cikke szerinti eljáráshoz kapcsolódóan. Az Európai Unió Hivatalos Lapja C 248/5, október 16. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:248:0005:0006:HU:PDF>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2010*a*]: A Bizottság jelentése. 2009. évi jelentés a versenypolitikáról. Brüsszel, június 3. COM(2010)282, végleges, SEC(2010)666, <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0282:FIN:HU:PDF>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2010*b*]: A Bizottság határozatának összefoglalója (2010. március 17.) az Európai Unió működéséről szóló szerződés 102. cikke és az EGT-megállapodás 54. cikke szerinti eljárásról. (Ügyszám: COMP/39.386 – Hosszú távú szerződések, Franciaország.) Hivatalos Lap, C 133/5, május 22. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:133:0005:0006:HU:PDF>.
- EURÓPAI BIZOTTSÁG [2010*c*]: A Bizottság határozatának összefoglalója (2009. december 3.) az Európai Unió működéséről szóló szerződés 102. cikke és az EGT-megállapodás 54. cikke szerinti eljárásról. 2010/C 57/09, Hivatalos Lap, C 57/13, március 9. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:057:0013:0014:HU:PDF>.
- EURÓPAI PARLAMENT [2003]: Az Európai Parlament és a Tanács 2003/54/EK irányelve a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 96/92/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. (2003. június 26.) Hivatalos Lap, L 176, július 15. 37–56. o.
- EURÓPAI PARLAMENT [2004]: Az Európai Parlament és a Tanács 2003/55/EK irányelve a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 98/30/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. Hivatalos Lap, L 176, július 15. 57–78. o.
- EURÓPAI PARLAMENT [2009*a*]: Az Európai Parlament és a Tanács 2009/72/EK irányelve (2009. július 13.) a villamos energia belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/54/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. Hivatalos Lap, L 211/55, augusztus 14. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0055:0093:HU:PDF>.
- EURÓPAI PARLAMENT [2009*b*]: Az Európai Parlament és a Tanács 2009/73/EK irányelve (2009. július 13.) a földgáz belső piacára vonatkozó közös szabályokról és a 2003/55/EK irányelv hatályon kívül helyezéséről. Hivatalos Lap, L 211/94, augusztus 14. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2009:211:0094:0136:HU:PDF>.
- EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA [2003]: A Tanács 1/2003/EK rendelete (2002. december 16.) a Szerződés 81. és 82. cikkében meghatározott versenyszabályok végrehajtásáról. Hivatalos Lap, L 1/1, január 4. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32003R0001:HU:HTML>.
- EURÓPAI UNIÓ TANÁCSA [2004]: A Tanács 139/2004/EK rendelete (2004. január 20.) a vállalkozások közötti összefonódások ellenőrzéséről (az EK összefonódás-ellenőrzési rendelete). Hivatalos Lap, L 24, január 29. 1–22. http://www.gvh.hu/domain2/files/modules/module25/pdf/_jogi_ek_fuzios_jogszab_jo_m.pdf.
- EUROPEAN COMMISSION [2007]: Antitrust: Commission initiates proceedings against the ENI Group concerning suspected foreclosure of Italian gas supply markets. MEMO/07/187, Brüsszel, május 11. <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=MEMO/07/187&format=HTML&aged=1&language=EN&guiLanguage=en>.
- EUROPEAN COMMISSION [2008]: Report on Competition Policy 2007. Com (2008) 368 Final.
- EUROPEAN COMMISSION [2009*a*]: Report on Competition Policy 2008. Com (2009) 374 Final. SEC(2009)1004 final, Brüsszel, július 27.

- EUROPEAN COMMISSION [2009b]: Summary of Commission Decision of 18 III 2009 relating to a proceeding under Article 82 of the EC Treaty and Article 54 of the EEA Agreement (Case COMP/39.402 – RWE Gas Foreclosure). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:133:0010:0011:EN:PDF>.
- EUROPEAN COMMISSION [2010a]: Summary of Commission Decision relating to a proceeding under Article 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union (“TFEU”) and Article 54 of the EEA Agreement (Case COMP/39.315 – ENI). <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:352:0008:0010:EN:PDF>.
- EUROPEAN COMMISSION [2010b]: Commission Decision of 14.4.2010 relating to a proceeding under Article 102 of the Treaty on the Functioning of the European Union and Article 54 of the EEA Agreement (Case 39351 – Swedish Interconnectors). http://ec.europa.eu/competition/antitrust/cases/dec_docs/39351/39351_1211_8.pdf.
- HANCHER, L.–DE HAUTECLOCQUE, A. [2010]: Manufacturing the EU Energy Markets: The Current Dynamics of Regulatory Practice. European University Institute, Working Papers, RSCAS 2010/01, http://cadmus.eui.eu/bitstream/handle/1814/13077/RSCAS_2010_01.pdf;jsessionid=087101E92D8971EDF26896FCBFA20D2D?sequence=1.
- HARMADIK ENERGIACSOMAG... [2008]: Harmadik energiacsomag – górcső alatt a tulajdonosi szétválasztás. Európai Parlament, Hírek-energia, április 30. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20080429STO27886+0+DOC+XML+V0//HU>.
2008. évi LXX. törvény a villamos energiával összefüggő egyes kérdésekről.
- LÉVÊQUE, F. [2006]: Antitrust Enforcement in the Electricity and Gas Industries: Problems and Solutions for the EU. *The Electricity Journal*, Vol. 19. No. 5. 27–34. o.
- MEH [2008a]: Tájékoztató a Magyar Energia Hivatal 2007. évi tevékenységéről. Magyar Energia Hivatal, Budapest.
- NEWBERRY, D. [2007]: What are the Issues in Mergers and Acquisitions Arising from Electricity Market Restructuring? EUI Working Papers RSCAS 2007/1, European University Institute Robert Schuman Centre for Advanced Studies, Florence.
- PATÓ ZSUZSANNA–SZOLNOKI PÁLMA–TÓTH BORBÁLA [2008]: Gázforrás- és kitermelési szerződés árverési programok hatása a gázpiacok fejlődésére. Regionális Energiagazdasági Kutatóközpont, Műhelytanulmány, 2. sz.
- TILFORD, S.–WHYTE, P. [2010]: The Lisbon Scorecard X. The Road to 2020. Centre for European Reform, London.
- VINCE PÉTER [2008]: Átalakuló szabályozás a villamosenergia-szolgáltatásban. Megjelent: *Valentiny Pál–Kiss Ferenc* (szerk.): Verseny és szabályozás, 2007. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, http://www.econ.core.hu/file/download/vesz/verseny_12_VinceP_villamosenergia.pdf.
- VINCE PÉTER [2009]: Modellváltás a földgázellátásban. Megjelent: *Valentiny Pál–Kiss Ferenc* (szerk.): Verseny és szabályozás, 2008. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, http://www.econ.core.hu/file/download/vesz08/12_foldgaz.pdf.
- VINCE PÉTER [2010]: Piaci verseny és piacszerkezet a villamosenergia-szektorban. Megjelent: *Valentiny Pál–Kiss Ferenc László–Nagy Csongor István* (szerk.): Verseny és szabályozás, 2009. MTA Közgazdaságtudományi Intézet, Budapest, http://econ.core.hu/file/download/vesz2009/11_villamos_energia.pdf.